

LEGE ZARRA: ZIGORRAK ETA KALTEAK

I LEGEA: MENDIRA EROAN DIRAN ABEREA EGIN DAIKEZAN KALTEEN ZIGORRA

Lenengo esan eben: Bizkaitar bakotzak bere basetxea dauka, solo ta guzti, eta idiak, beiak eta auntzak eta abere-taldeak eta etxe-ondoan ez dauke zaindu-bearrik, baiña batzutan auzoko soloetan be kalteak egiten dabez eta ori ez litzake jasoko abereak makilladun zaintzailleagaz basora bialduko ba'lebez, antxiñako oiturea dan lez, orregaitik auxe agindu eben: Aberedun bizkaitarrak goiz-oro abereak mendira edo erri-basoetara eroan dagiezela makilladun zaintzailleagaz, jagon eta ekarri dagizan eta ori egiten ez dan bakoitxean berrogeta amar maraiko zigorra izan dagiela eta gabeen abere txikiak, auntz, ardi ta txarriakaz batera abeletxean euki dagiezela eta ori egiten ez danean eguneko lau marai eta kalteak ordaindu bearko dabez soloaren jabearentzat.

II LEGEA: KALTEAGAITIK ABEREA ZELAN BAITU

Baita esan eben: Abereak auzokoen soloetan, zein gairtza zein mastietan, sagasti ta baratzetan kalte aundiak egiten dituela eta orregaitik agintzen dabe: Jabeak abereak jagon dagizala kalterik ez egiteko eraz, eta auzoko solora sartzen ba'dira esandako zigorra izan dagiala eta soloaren jabeak abereak baitu eta bere estera eroan daitezala, eta iges ebin dabelako ezin baitu ba'ditu, jabeak emon dagiozala abeletxeratu dagizan eta ordaindu arte katigu euki. Eta jabeak lenago ateraten ba'dauz eun maraiko zigorra izango dau.

III LEGEA: ZIGORRA TA KALTEA ESKURATZEKO, JABEA SOLOAK ESITU

Baita esan eben: Soloen jabeak errua botaten dautse abereen jabeai eta abereen jabeak, ostera soloaren jabeai soloa ondo esitu ez dabelako. Eta eztabaida alboratzeko auxe agintzen dabe: Abereen jabeak soloaren jabeari eskatu dagioloa soloa esitzeko eta onek esitu egin bear dau iru gizonek aztertzeke, baiña esituten ez ba'dau abereen jabea ez da izango zigorgarri kaltea ordaintzeko beartua baiña eta barriro bardin jazoten ba'da, kalteak ordaindu bearrik be ez dauko.

IV LEGEA: AUZOAREN MENDIAN EREITEN DUANAK, BEREIA IZAN DAGIALA

Baita esan eben: Auzo-lurra garitarako edo beste ereite baterako artzen dauanak eta mendia dalako abereak kalte egiten ba'dautsoe, ereilleak arrisku ori onartu dagiala eta abereen jabeak ez dagiala izan zigorrik ez kaltea ordaindu-bearrik, abere-jabeak jakiñaren gaiñaera eroan

ez ba'dauz, baiña olan izan ezkerro kalteak eta zigorra ordaindu dagizala.

V LEGEA: ERBESTETIK EZ DAITELA ABERERIK EKARRI BARRIRO SALTZEKO

Baita esan eben: Asturias'tik edo beste leku batzutatik birikietako gaisoz Bizkai'ra datozen idi eta beiak, emen abereei kalte egiten dautsela, orregaitik agindu eben, bizkaitarrak ez dagiela ekarri kanpoko abererik loditu eta saltzeko, bere bear-izanetarako baiña ez eta erbestekoren batek saltzeko ekarten ba'dau, iñork ez dagiala erosi saltzeko eta olan erosi dauanak aberea galtzearen zigorra izango dau, iruterik bat bideak konpontzeko, beste bat saltaraiarentzat, eta irugarrena bete-eragillearentzat baiña arakiñak eskubidea izango dabe ekarteko ta loditzeko gero bere aragitegian saltzeko.

VI LEGEA: MENDITIK IDIRIK EDO LAN ABERERIK EZ EROAN, JABEARI ESAN BAGERIK

Baita esan eben: Batzuk jabearen baimen barik menditik mandoak eta lan-abereak eroaten dabez euren sololanak egiteko, eta au erriarentzat kaltegarri dan ezkerro, eta abereen jabeentzat galgarri, auxe agindu eben. Iñork ez dagiala bere eskuz eta jabearen baimen barik idirik edo beste lan-abererik eroan bakoitxeko irureun maraiko zigorra dabela eta aberea galtzen ba'da, lapur-zigorra izan dagiala.

VII LEGEA: MUGARRITIK URTETEN DIRAN TXARRIAK ZELAN BAITU

Baita esan eben: Bizkaitar batek garaua edo escurra dagoan lur-zatia dauko, erbestetik txarriak ekarten dira loditzeko eta txarridunak ordaiña emoten dautse lurdu-nai, baiña txarriak beste lur-zati batzutara be joaten dira, eta onein jabeak an aurkitzen ba'dabez, artu eta etxeratu egiten dabezela eta ez dautsoez biurtu gura izaten erosleari, orregaitik agintzen dabe: escurra dagoan beresian olako txarria aurkitzen dauanak jabeari emon bear dautso baiña txarri bakoitxagaitik marai bi ordainduko dauz eta gauzez izan ezkerro, lau marai, mendiaren jabearentzat.

VIII LEGEA: BESTE BATEN SOLORA ZELAN SARTU ETA ANDIK IGARO

Baita esan eben: Bizkaia'n beresi asko dagoalako, areitara asko sartu eta andik igaroten diarala, kalte egiteko asmo bagerik, eta auxe agintzen dabe: beste baten beresira sartzeko eta andik igaroteko, eskubidea edonork dauka, baiña ez burdiagaz edo abere perratuakaz, eta orrelan sartzen dan bakoitxak eun marai ordaindu dagiza-

la herida jabearentzat eta beste herida bideetarako. Eta gaiñera kalteak ordaindu beste alderdiari.

IX LEGEA: TIROA JAURTITEKO AGINTZEN ADUANAREN ZIGORRA

Baita esan eben: iñor ez daitela ausartu tirorik jaurtiten edo jaurtiteko agintzen, jaurtituen dauanak eriotz-zigorra izan dagiala eta agintzen dauanak zigor bardiña.

X LEGEA: SU-EMOILLEEN ZIGORRA

Baita esan eben: Garitzai edo solo ereiñai edo etxeai sua emoten dautsenak erio zigorra izango dau.

XI LEGEA: SOLOAN ZELAN ERRE KALTERIK EZ EGITEKO

Baita esan eben: Zugazbageko larretan batzuk sua egiten dabe bedarraren onerako eta batzuta su ori beste mendi batzutara joaten da eta kalteak egin eta sua zelan egin jakiteko auxe agindu eben: Suak urteten ez dauan aldian egin dagiela eta urten eta kalterik egingo ba'leu, su-egilleak hamalau urtetik gorakoa izan ezker, kaltearen bi alakoa ordaindu dagiala, iru zati egin eta bat izan daiten bidegintzarako, beste salatiarentzat eta irugarrena epaikariarentzat. Eta hamalau urtetik berakoak gurasoen aginduz egin ba'da, zigorra gurasoak ordaindu dagiela eta agindu barik egin ba'dau urtebeterako erbesteratu daitela eta ori iñork etxean artzen ba'dau, zigorra berak ordainduko dau eta zarragoa ba'da, ordaindu arte espetxean egon daitela.

XII LEGEA SURIK NON EZ EGIN

Baita esan eben: Erri-basoetan surik iñok ez dagiala egin eta egiten dauanak kalterik egin ez arren be, bost milla marai ordainduko dauz eta adin txikikoa ba'da bost urterako erbesteratu.

XIII LEGEA: NORBERAREN SOLOAN ZELAN SUA EGIN

Baita esan eben: Norberaren tratza edo otatzari edo soloari sua emoteko, edonor izan daitela eskubidedun, sua zabaltzen ez ba'da, eta zabaltzen ba'da kalteak eta zigorrak bi alakoz ordainduko ditu.

XIX LEGEA: IÑOREN ZUGATZAI EZ AZALIK KENDU

Baita esan eben: beste baten mugarri-barruan edo erriko basoan zugatzai azalik kentzen iñor ausartzen ba'da, bost zugatz baiño gitxiago ba'dira bi alakoa ordaindu dagiala jabearentzat eta seireun marai bideak konpontzeko eta geiago ba'dira zugatz zurituak iñauslearen zigorra izan dagiala.

XV LEGEA: IÑOREN ZUGATZEN ETA MAS-TIEN IÑAUSLEAK

Baita esan eben: Iñoren zugatzat zuritu edo iñausi egiten dituana orregaitik il daiteala. Mugarriak kendu edo

aldatu egiten dituana, eta sarritan zalantzak izaten diran ezker, ogei zugatz baiño geiago ebagiten dituana iñausle izan daitela eta gitxiago ebagiten dituana urte birako erbesteratu eta jabeari lau alakoa ordaindu...

XVI LEGEA: NOIZ EZ AUZIRIK SORTU ZUGATZAK EBagITEAGAITIK

Baita esan eben: Basoko eta igale zugatzak ebagiteak bidea zabaltzen dau ebagite txikiagoak zigortzeko, esaterako otak, agak eta makillak ebagiten diranean edo igartuak, olakoetan ezin leike zigor auzirik ezarri.

XVII LEGEA: BAIMEN BARIK MUGARRIAK KENDU EDO ALDATU

Baita esan eben: Mugarriak ipiñi edo aldatu edo kendu baimen barik egiten dituana seireun marairen zigirpena jausi daitela.

XVIII LEGEA: IÑOREN SOLORA INDARREZ SARTZEN DANA

Baita esan eben: Iñoren solora indarrez sartzen dana, soloaren balioaren bi alakoa ordaindu dagiola jabeari.

XIX LEGEA: OLEA EDO ERROTEA EDO ANDAPAREA APURTZEN DAUANAREN ZIGORRA

Olarik edo errotarik edo ur-biderik apurtu dagiana, orregaitik, il daitela eta kaltea bitan geturik ordaindu.

XX LEGEA: IÑOREN UPELA USTUTEN DAUAMAREN ZIGORRA

Baita esan eben: Beste baten upala zulatu eta an dagoan sagardoa galtzen aduana bortxariaren zigorpean jausi daitela eta beste alderdiari kaltea lautan ordaindu. Eta ostuteko asmoz egin ba'leu lapurren zigorra izan dagiala.

XXI LEGEA: AITATUTAKO KALTEEN EGIZTARRIAK

Baita esan eben: Ebagiteak egin, sua emon, zugatzak zuritu edo azala kendu egiten dautsoenak ezin izaten dau lekukorik ekarri bakar-lekuak diralako, eta zigorrarik ezin ezarri, eta ortik kalte aundiak etorten jakezela bizkaitarrai, orregaitik agintzen dabe, olako okerrak errian zabal dabiltzan ustez baietzatu daitezela.

XXII LEGEA: ESKER TXARREKOEN ZIGORRA

Baita esan eben: Aitak edo amak baten bateri doan emoten ba'dautso edo ezkon-sariz, eta artzailleak eskuak ezarriko ba'leutsoz emoilleari, eta olakoa kexaz ba'letor, artzailleak ondasunak galdu dagiala.

OLAZAR'tar Martin'ek